

ĮMONĖS ĮKEITIMAS

Dr. Egidijus Baranauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 87
Elektroninis paštas baranaus@takas.lt

*Pateikta spausdinti 2002 m. rugsėjo 25 d.
Parengta spausdinti 2002 m. rugsėjo 26 d.*

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros docentas dr. Stasys Vėlyvis
ir Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentas
dr. Leonas Virginijus Papirtis*

S a n t r a u k a

Naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas [1] įmonę pripažįsta civilinių teisių objektu, kurį sudaro savarankiškais objektais galintys būti daiktai, teisės ir pareigos. Disponavimo šiuo sudėtingu objektu ypatumus lemia jo sudėtinių dalių savybės, todėl aiškus įmonės dalyvavimo civilinėje apyvartoje reglamentavimas būtinas siekiant išvengti suinteresuotų asmenų teisių ir teisėtų interesų pažeidimų.

Šiame straipsnyje atlikto tyrimo rezultatą būtų galima apibrėžti lakoniškai: įmonės negalima įkeisti. Tačiau straipsnio tikslas nėra vien tik įmonės kaip įkeitimo objekto vertinimas. Autorius juo siekia atskleisti Civiliniame kodekse vartojamo įmonės termino dviprasmiškumą bei pateikti savo išvadą.

Įmonė kaip civilinių teisių objektas Civilinio kodekso (toliau – CK) 1.110 straipsnyje pripažįstama nekilojamuoju daiktu. Turint galvoje, kad civilinėje teisėje galioja principas „Galima viskas, kas neprieštaruoja imperatyvioms įstatymo normoms bei bendriesiems teisės principams“, galėtume manyti, kad skolininkai savo prievolių įvykdymą galėtų užtikrinti įkeisdami jiems priklausančias įmones. Tačiau ar teisė leidžia tai daryti? Siekiant atsakyti į šį klausimą reikia visų pirma atsakyti į klausimą „Kas yra įmonė?“ Būtent šis klausimas kyla aiškinantis įmonės kaip objekto sampratą CK sisteminės analizės būdu.

Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo [2] 2 straipsnis įmonę apibrėžia kaip savo firmos vardą turintį ūkinį vienetą, įsteigtą įstatymų nustatyta tvarka tam tikrai komercinei-ūkinei veiklai. Pagal šį įstatymą įmonė, kaip teisės subjektas (įmonininkas), gali turėti juridinio asmens teises arba veikti kaip fizinis asmuo¹. Šios nuostatos įvardija įmonę kaip civilinių teisinių santykių subjektą.

Įmone gali būti vadinama ir tam tikra turto dalis. Tarkime, kad viena alaus darykla, gaminanti alų, parduodamą su „Švyturio“ prekės ženklu, ir kita alaus darykla, gaminanti alų, parduodamą su „Utenos alaus“ prekės ženklu, yra dvi vienai akcinei bendrovei priklausančios alaus daryklos. Kiekviena iš jų sudaro atskirą funkcionavimo prasme turtinį kompleksą, kuris neturi subjektiškumo, tačiau turi kitą svarbią savybę – duoda pajamas veikdamas kaip vientisas kompleksas, kurį sudaro pastatai, statiniai, žaliavos, atsargos, įrenginiai, produkcija ir kita. Su šiuo kompleksu susiję ir jo savininko – akcinės bendrovės turima teisė naudotis žemės sklypu, ant kurio stovi alaus darykla, reikalavimai ir skolos, atsiradusios dėl šio komplekso veiklos, teisė į prekės ženklą bei kitos turtinės ir neturtinės teisės. Toks

¹ Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad įmonių įstatymo nuostata, numatanti, jog „Įmonė... gali ... veikti kaip fizinis asmuo“, nėra suderinta su CK antrosios knygos normomis. Kodekso prasme kiekviena įmonės forma yra laikoma juridiniu asmeniu. Pavyzdžiui, CK 2.50 straipsnio 4 dalyje individuali (personalinė) įmonė ir ūkinė bendrija priskiriamos prie neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų.

santykiškai savarankiškas vykdomasis gamyba ir duodantis pajamas turtinis kompleksas gali būti patrauklus verslo objektas. Pavyzdžiui, Vokietijoje apyvartos poreikis lėmė, kad praktikoje buvo pripažinta ypatinga fiduciarinė įmonės įkeitimo forma – *Sicherungsüber-eignung* [3, p. 234]. Kreditorius tampa skolininko eksploatuojamos įmonės savininku, tačiau, atgavęs skolą, privalo įmonę gražinti buvusiam skolininkui.

Įmonė kartu yra sudėtingas materialaus ir nematerialaus turto bei neturtinių teisių junginys, todėl visiškai suprantama, kad jos pripažinimas civilinės apyvartos objektu lėmė būtinumą nustatyti tokio objekto teisinį režimą. Būtent tai ir buvo padaryta 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Reikia pritarti A. Taminskui, kad šiuo metu sąvoka „įmonė“ turi dvi reikšmes: ji gali reikšti civilinių teisinių santykių objektą arba subjektą [4, p. 232].

Įmonės pardavimą ir nuomą reglamentuoja CK šeštosios knygos XXIII skyriaus devintasis bei XXVIII skyriaus aštuntasis skirsniai. Jeigu įmonę galima parduoti, nuomoti, tai kodėl negalima įkeisti? Svarbu, kad ji turėtų savo vertę ir dėl to būtų patraukli kreditoriams. Lietuvos įstatymai nedraudžia įmonės įkeitimo, bet ir nenustato jam kokių nors specialių taisyklių, todėl vertindami galimybę įkeisti įmonę, turime išsiaiškinti ir šio objekto turinį. Kas sudaro įmonę? Ar teisės subjektu esanti įmonė gali būti ir teisių objektu? Kitaip tariant, ar įmonė kaip subjektas gali būti ir objektu, ar žodis „įmonė“ vartojamas apibrėžti subjektui, ir „įmonė“, reiškianti objektą, yra paprasčiausi homonimai, už kurių slypi skirtingas turinys. Šie klausimai visiškai pagrįstai kyla analizuojant CK normas.

Daugelis įmonės kaip teisių objekto režimą nusakančių taisyklių yra panašios į atitinkamas Rusijos civilinio kodekso nuostatas. Šio kodekso 132 straipsnis įmone pripažįsta turtinį kompleksą, naudojamą vykdyti komercinei veiklai. Tačiau, nors Rusijos teisės aktuose bei teisinėje literatūroje įmonės terminas vartojamas ir teisių subjektui apibrėžti [5, p. 240], šios šalies Civilinis kodeksas įmonę kaip vientisą turtinį kompleksą reglamentuoja tik kaip teisių objektą, o ne jų subjektą. Ir kai įstatymų leidėjas nurodo, kad į turtinį kompleksą įeina ir turtinės teisės, ir skolos, tai jis turi omenyje pačio įmonės savininko teises ir skolas, atsiradusias iš prievolių, susijusių su įmonės kaip turtinio komplekso vykdoma veikla. Pati įmonė Rusijos civilinio kodekso prasme nėra juridinis asmuo, todėl jokių teisių ir pareigų negali turėti [6, p. 224].

Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko kiek kitokią įmonės kaip teisių objekto sampratą. Tokią išvadą galima padaryti išanalizavus kodekso normas. Ši analizė atskleidžia ir CK vartojamo įmonės termino dviprasmiškumą. Civilinis kodeksas gana detaliai reglamentuoja įmonės pirkimą–pardavimą ir nuomą. CK 6.402 straipsnio 2 ir 3 dalys duoda pagrindo manyti, kad kodeksas įtvirtina ir Rusijos civiliniame kodekse priimtą įmonės sampratą. Šioje normoje nustatomas su pardavimo objektu susijusių pardavėjo teisių (teisės į firmos vardą, prekių ar paslaugų ženklą, teisių, kurias jis įgijo pagal leidimus) perleidimo režimas. Tokių teisių ir pareigų turėtoju gali būti tik asmuo, t. y. civilinių teisinių santykių subjektas, o tai leidžia daryti išvadą, kad perduodamas objektas (įmonė) neturi civilinio teisinio subjektiškumo¹. Tik tuo atveju, jei parduodamą įmonę laikysime ne juridiniu asmeniu, o turtiniu kompleksu, neturinčiu subjektiškumo, 6.402 straipsnio nuostatos galės būti logiškai paaiškinamos. Perduodamos įmonės subjektiškumą paneigia ir 6.536 straipsnis, nustatantis, kad su perduodama pagal nuomos sutartį įmone kartu perleidžiamos ir reikalavimo teisės bei perkeliama skolos. Cesija ir skolos perkėlimas yra prievolinės teisės institutai, numatantys prievolės subjektų pasikeitimo būdus. Todėl galime daryti išvadą, kad reikalavimo teisės ir skolos perduodamos su nuomojama įmone yra nuomotojo turto dalis. Kita vertus, CK 6.405, 6.406 ir 6.537 straipsniai atskleidžia įmonės subjektingą pusę.

Mes nesiekiamo atlikti išsamios įmonės kaip teisių objekto analizės aiškinantis tikruosius įstatymų leidėjo tikslus, todėl aptarsime tik neturinčios subjektiškumo įmonės įkeitimo galimybes.

---

¹ V. Vitrenskis tokią padėtį, kai leidžiama parduoti civilinių teisių ir pareigų subjektus, pavadino paradoksalia ir ydinga. Žr.: Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. Москва, 2000. С. 225. Tačiau Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas individualios (personalinės) įmonės teisinis režimas verčia neatmesti ir tokios situacijos.

Įkaito turėtojo teisė paprastai įgyvendinama parduodant įkeitimo objektą. Dėl šios priežasties į įmonę kaip įkeitimo objektą reikėtų žiūrėti ir kaip į pirkimo–pardavimo objektą. Tokiu būdu apibrėžiant įmonę kaip įkeitimo objektą turi būti išlaikytas specialumo principas bei nustatyta įmonės vertė.

Įmonė yra vientisas turtinis kompleksas, apimantis visas turto rūšis, naudojamas pelnui gauti, – pastatus, kitą nekilnojamąjį turtą, įrenginius, žaliavas, pusgaminius, žemės nuomos ar panaudos teisę ir kitas turtines teises, taip pat teises į firmos vardą, prekės ženklą, gamybines ir komercines paslaptis (*know-how*) ir kita. Taigi sandorių su įmone objektu tampa turtinio ir neturtinio pobūdžio dalykai, kurių prigimtis reikalauja skirtingo perleidimo režimo, todėl įkeičiant įmonę reikia atsižvelgti į kelis dalykus. Pirma, materialios įmonės dalies įkeitimui galėtų būti taikomos bendrosios hipotekos taisyklės. Antra, įkeičiamos ne tik su įmone susijusios įkaito davėjo turtinės teisės, bet ir pasyvas – skolos, o tai reikalauja paisyti ir kreditorių interesų. Šią problemą būtų galima išspręsti laikantis bendrųjų skolos perkėlimo taisyklių. Trečia, turi būti išsprendžiamas su įmone susijusių įkaito davėjo neturtinių teisių klausimas.

Nustatyti įmonės vertę ne mažiau svarbu kreditoriui. Pakankamais instrumentais vertei nustatyti galėtų būti nepriklausomo auditoriaus išvada apie įkeičiamos įmonės sudėtį ir kainą, įkeičiamo turto inventorizacijos aktas, visų su įmone perkeliamų skolų sąrašas, įmonės balansas. Būtent tokius dokumentus CK įvardija ir kaip įmonės pirkimo–pardavimo sutarties priedus.

Taigi objekto individualizacijos ir vertės klausimus būtų galima išspręsti įstatyme įtvirtinant nuostatą, kad įmonės hipotekai *mutatis mutandis* taikomos civilinio kodekso šeštos knygos IV dalies XXIII skyriaus normos, reglamentuojančios įmonės pirkimą-pardavimą. Aišku, 6.405 ir 6.406 straipsniuose vartojamas terminas „įmonės kreditoriai“ turėtų būti aiškinamas kaip „su įmone perkeltų pardavėjo skolų kreditoriai“.

Hipotekos kreditoriaus, kuriam įkeista įmonė, teisės galėtų būti tenkinamos bendrąja išieškojimo iš hipotekos objekto tvarka (ketvirtos knygos XI skyriaus ketvirtas skirsnis) papildomai nustatant, kad į atskirus įmonę sudarančius objektus (nekilnojamuosius ir kilnojamuosius daiktus, turtines teises ir kt.) kreditorius turi teisę nukreipti išieškojimą tik tuomet, kai įmonė nustatyta tvarka nebuvo parduota per varžytynes.

Išvados

Įmonė kaip civilinių teisių objektas pripažįstama nekilnojamuoju daiktu. Nepaisant to, ji negali būti hipotekos objektu, kadangi ją sudaro turtinio ir neturtinio pobūdžio dalykai, kurių prigimtis reikalauja skirtingo perleidimo režimo. Dėl šios priežasties įmonės įkeitimas turi būti atskirai reglamentuotas.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
2. **Lietuvos Respublikos** įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 1990. Nr. 14–395.
3. **Гражданское** и торговое право капиталистических государств / Под ред. Васильева Е. А. – Москва, 1993.
4. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga: bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2001.
5. **Научно–практический** комментарий к части первой Гражданского кодекса Российской Федерации для предпринимателей. 2-ое изд. доп. и перераб. – Москва, 1999.
6. **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. – Москва, 2000. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad, skirtingai nuo Lietuvos, Rusijos doktrinoje individualios (personalinės) įmonės analogas „privatus verslininkas“ (*частный предприниматель*) nepripažįstamas juridiniu asmeniu ir todėl neturi civilinio teisinio subjektiškumo.

Enterprise Mortgage

Dr. Egidijus Baranauskas

Law University of Lithuania

SUMMARY

According to the Civil Code of Lithuanian Republic an enterprise is accepted as the object of civil rights, which may consist of independent objects, rights or obligations. The consisting parts' features of the object determine peculiarity of the object's disposal. That is why in order to avoid violation of the privy rights and interests, the regulation of enterprise attendance at civil circulation is obligatory. Due to the reason the research result could be defined in a way: enterprise could not be mortgaged. But evaluation of the enterprise was not the only purpose of the article. The author also tried to explain the ambiguity of the term „enterprise” used in Civil Code and to draw his own conclusion.

